

## BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “kvy” md.; *Li-sânü'l-‘Arab*, “kvy” md.; *et-Ta‘rifât*, “el-kuvve” md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1230-1233; M. F. Abdülbâki, *el-Mu‘cem*, “kvy” md.; Kindî, *Resâ‘il* (nşr. M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Kahire 1398/1978, s. 118, 169; Eş‘arî, *Ma‘kâlât* (Ritter), s. 229-235; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 222, 226-229, 256-260; Fârâbî, *Şerhu'l-Fârâbî li-Kitâbi Aristotâlis fi'l-'İbâne* (nşr. W. Kutsch – S. Marrow), Beyrut 1971, s. 94, 182; İbn Sînâ, *eş-Şifâ' el-İlâhiyyât (1)*, s. 170-185; a.mlf., *eş-Şifâ' et-Tabî‘iyyât (6)*, s. 30 vd., 39-40, 186; İbn Rüşd, *Tefsîru Mâ Ba‘de't-Tabî‘a*, II, 577-593; Fahreddin er-Râzî, *el-Mebâhişü'l-Meşrikiyye* (nşr. Muhammed el-Mu‘tasim - Billâh el-Bağ-dâdî), Beyrut 1410/1990, I, 502-511; II, 259 vd.; T. J. de Boer – [R. Arnaldez], “Kuwwa”, *EI<sup>2</sup>* (Fr.), V, 580-584.



KASIM TURHAN

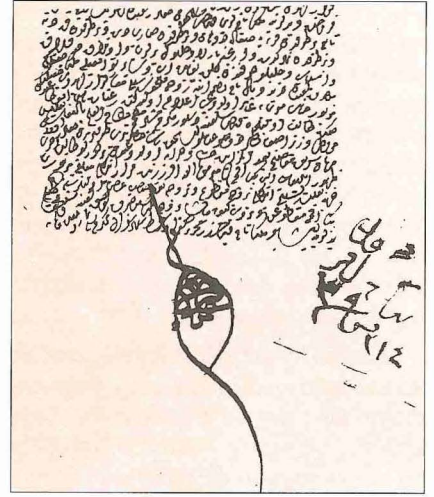
## KUYRUKLU BUYRULDU

Osmanlı malî bürokrasisinde defterdarların imzalarına ve bu imzaları taşıyan belgelere verilen ad.

Osmanlı bürokrasisinde sadece padişah ve sadrazamlar değil aynı zamanda beylerbeyi, kaptanpaşa ve defterdar gibi yüksek dereceli görevlilerce verilen emirlere

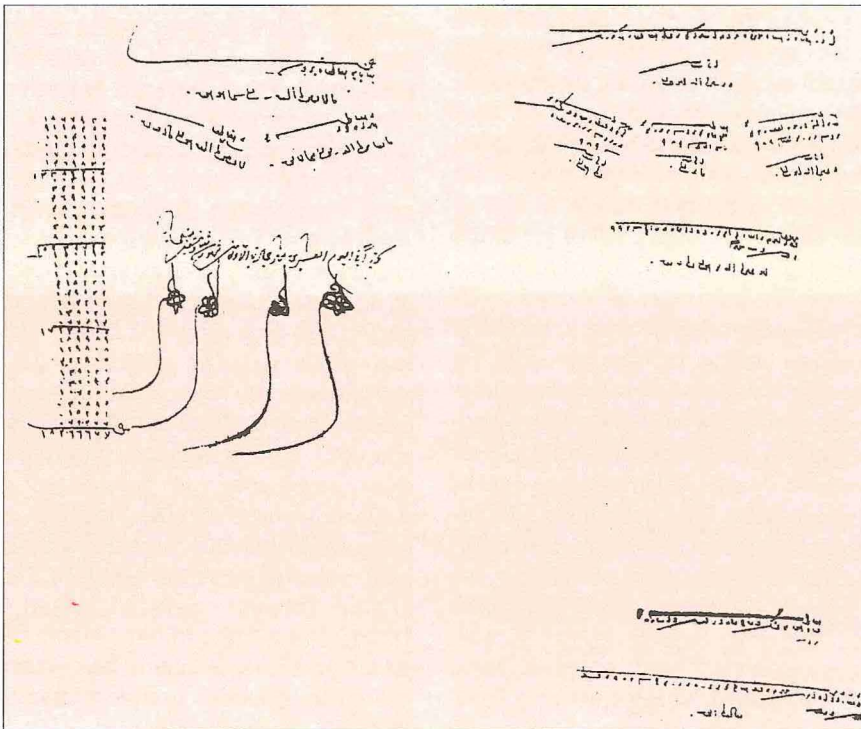
de buyruldu denirdi. Özellikle maliye bürosunun önemi dolayısıyla defterdara kendi imzasını taşıyan emir yazma yetkisi tanınmıştı. Ancak onlar malî işlerle ilgili konularda, meselâ devlet gelirlerinin ihaleye çıkarılması, vergi toplanması, kapıkulunun maaşları gibi işlemler dolayısıyla gereken emir yazabilir yani “buyurur”, fakat pençe çekemez, hazırlanan bu evrakın alt kısmına imzasını koyardı. Bu imzalar, aşağıya doğru uzanan bir kavis şeklinde uzun bir tarzda olduğundan buna kuyruklu imza denmiş, aynı zamanda bu tür belgelere sonradan kuyruklu buyruldu adı verilmiştir.

Osmanlı maliyesinden sorumlu her üç defterdarın da başlangıçta kuyruklu imza atma yetkisi vardı. Timar tezkireleri, hazırladıkları büronun şefi olan defterdar tarafından imzalandığı gibi ferman ve beratların arkasına her üç defterdarın birlikte kuyruklu bir form gösteren imzalarını koymaları gerekirdi. Defterdarların sayısına göre bu bazan dört, bazan iki, bazan da bir imzalı olabiliyordu. Defterdarların kuyruklu imzalarının yer aldığı beratlar veya fermanlar, bir bakıma o belgenin ilgili büroda kontrol edilip doğrulanmış olduğunun tescili anlamına ge-



Bir buyruldu altında defterdarın kuyruklu imzası (Velkov, XVI [1984], s. 176)

Bursa mukâtaası bakayası ile ilgili kaydın altında kuyruklu dört imza (BA, D.BŞB, nr. 26416)



lirdi. Bu özelliği gösteren en eski belgelerin XVI. yüzyılın başlarına kadar indiği tesbit edilmiştir. Daha sonra XVII. yüzyılın ilk yarısında Sultan İbrâhim devrinde (1640-1648) ferman ve beratlarla üç imza konması usulünden vazgeçilmiştir. Yan yana üç imza yerine alt alta iki imza konulmaya başlanmış, bunlardan sadece alttakinin başdefterdara ait olması ve kuyruklu bir şekilde atılması kararlaştırılmıştır. Böylece kuyruklu imza atma yetkisi sadece başdefterdara ait olmuştur. Bu sistem maliyede uzun süre uygulanarak defterdarlık kurumunun nezârete dönüştürüldüğü XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir.

Kuyruklu imzalar sere, tuğ ve kuyruk olmak üzere üç ana kısımdan oluşuyordu. Sere, yalnızca defterdarın adıyla “el-fakir” sözünden ibaret olan kısma denirdi. Burası önceleri açık bir imlâ ile yazılırken zamanla adların okunmasını bile zorlaştıracak derecede hayli stilize bir şekil kazanmıştır. Tuğ ise “el-fakir” kelimesindeki “elif” ile “lâm” harflerinden oluşan kısma deniyordu. Dik bir şekle sahip bu kısım önceleri iki iken daha sonra bire inmiş, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren buna tuğra ve pençelerde olduğu gibi “S” şeklinde bir “zülfe” eklenmiştir. Bu “S” şekli zamanla daha dik ve köşeli biçime bürünmüştür. Bütün bir imzaya ve imzanın bulunduğu belgeye adını veren kuyruk kısmı “fakir” kelimesinin “rı” harfinin aşağıya doğru oldukça kavis verilerek

uzatılmasıyla ortaya çıkmıştır. Böylece bütün imza formunun en belirgin parçası hayli kavisli bir "S" görüntüsünü almıştır. Başlangıçta tek bir çizgi halinde aşağıya kaydırılan kuyruk, sere kısmının sol alt tarafından yine aşağıya doğru iyice uzatılmış ve giderek kavsi daha da genişletilmiştir.

Başdefterdarın imzasını taşıyan maliye işleriyle ilgili bu kayıtlar özellikle XVIII. yüzyılda çeşitlilik kazanmıştır. Meselâ başbâki kulunun önemli görevleri arasında, kapıkulu ocaklarına maaş verilmeden önce defterdardan almış olduğu ve onun kuyruklu imzasının bulunduğu buyrukları sadrazam kapısına gelerek burada sadâret kethüdâsına pençeletmek başta geliyordu. Daha sonra bunlar sadrazam tarafından "sah" çekilmek suretiyle kendisine iade edilirdi. Bundan dolayı genel olarak buyrukları türü belgeler içinde defterdarın oldukça stilize bir şekil kazanmış olan imzasını taşımaları dolayısıyla bu tip belgelere kuyruklu buyrukları denmesi resmî bir nitelik kazanmış olmasından çok şekli görüntüsünden kaynaklanan adlandırmaya dayanmaktadır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 329, 332, 380, 387; J. Matuz, *Das Kanzleiwesen Sultan Suleymans des prächtigen*, Wiesbaden 1974, s. 113; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 81-83; a.mlf., "Buyrukları", *DİA*, VI, 479; A. Velkov, "Les başdefterdar ottomans et leurs signatures à queue (XVI<sup>e</sup>-XVIII<sup>e</sup>)", *Turcica*, XVI, Paris 1984, s. 173-189; M. P. Pedani, "Le Prime 'Sottoscrizione a Coda' dei tesorerieri nell' Impero Ottomano", *Quaderni di Studi Arabi*, VIII, Venezia 1990, s. 219; Feridun Emecen, "Başbâki Kulu", *DİA*, V, 127.



DİA

### KUYUCU MURAD PAŞA

(ö. 1020/1611)

Osmanlı vezîriâzâmı.

Doğum tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemektedir. Vefatı sırasında yaşının doksanı geçtiği kaydedildiği için 928 (1522) yılı dolayında doğduğu tahmin edilmektedir. Koca İakabıyla da anılır. Kaynaklarda Hırvat asıllı olduğu belirtilir. Devşirme usulüyle saraya alındı ve burada yetişti. Kanûnî Sultan Süleyman'ın son yıllarında Yemen beylerbeyi olan (1560-1565) Mahmud Paşa'ya intisap ederek kethüdâlığını yaptı. Onun Mısır valiliği sırasında da yanında bulunup mirlivâlık ve emîr-i haclık

vazifelerini ifa etti. Bu arada Mahmud Paşa'nın kızıyla evlendi (Âlî Mustafa, vr. 362<sup>b</sup>). 983'te (1575) Yemen beylerbeyi oldu. Dört yıla yakın bir süre Yemen'de kaldı ve burada birçok hayır eseri meydana getirdi. Ancak Yemen'de haksız yere büyük servet kazandığı şâyiası üzerine azledilerek İstanbul'a getirildi (988/1580). Yedikule'de bir süre hapsedildiği gibi serveti de müsâdere olundu.

Daha sonra affedilip Trablusşam beylerbeyiliğine gönderildi, ardından kendisine Karahisarşarkî sancağı tevcih edildi. 993'te (1585) Serdar Osman Paşa'nın (Özdemiroğlu) Tebriz seferine Karaman beylerbeyi olarak katıldı. Hamza Mirza idaresindeki Safevî kuvvetleriyle yapılan ve gece karanlığına kadar uzayan çarpışma sırasında geri çekilirken atıyla birlikte derin bir kuyuya düşerek esir alındı ve Alamut (Kahkaha) Kalesi'ne hapsedildi (Selânikî, s. 162). 998 (1590) Osmanlı-Safevî Antlaşması sonrasında serbest bırakılarak İstanbul'a döndü.

Aynı yıl Kıbrıs beylerbeyiliğine, iki sene sonra 1592 Şubatında Trablusşam'a, haziran ayında tekrar Kıbrıs'a tayin edildi. 1002 (1594) yılında Şam beylerbeyi olan Murad Paşa 1003'te (1595) Diyarbekir beylerbeyiliğine getirildi. Bu sırada devam etmekte olan Avusturya savaşlarına Diyarbekir beylerbeyi olarak katıldı. Cigalazâde Sinan Paşa ve Kırım Hanı Fetih Giray'la birlikte öncü kuvvetler içinde yer aldı ve Haçova Meydan Savaşı'nda büyük yararlılık gösterdi. 1008'de (1599) imparatorluk temsilcileriyle barış görüşmeleri yapan Osmanlı heyetinde görev aldı. Bu arada Rumeli eyaletiyle beraber Budin muhafazasıyla görevlendirildi. I. Ahmed'in cülûsunun ardından 28 Cemâziyelâhir 1014'te (10 Kasım 1605) dördüncü vezirliğe getirildi. Uzun süreden beri Avusturya cephesinde bulunduğu kedisine Lala Mehmed Paşa tarafından Macaristan serdarlığı verildi. Serdarlığı sırasında Budin ve Belgrad kalelerinin muhafazasına çalıştı. Bu arada barış görüşmelerini geliştirdi. Onun riyâsetinde, damadı Kadızâde Ali Paşa ve Budin kadısı Hâbil Efendi tarafından 17 Cemâziyelâhir – 10 Receb 1015 (20 Ekim – 11 Kasım 1606) tarihleri arasında yürütülen müzakereler neticesinde Zitvatoruk Antlaşması imzalandı.

Bu arada Anadolu'da Celâlî isyanları alevlenmiş ve Bursa'yı tehdit eder bir mahiyet kazanmıştı. Serdar Ferhad Paşa'nın

Konya ve Kayseri'den başarısızlık haberlerinin gelmesi Vezîriâzam Derviş Paşa'nın bundan sorumlu tutulmasına yol açtı. Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi ve Mualim-i Sultânî Mustafa Efendi'nin tesir ve telkinleriyle azl ve idam edilen Derviş Paşa'nın yerine Sun'ullah Efendi'nin tavsiyesiyle Murad Paşa tayin edildi (10 Şâban 1015 / 11 Aralık 1606). Sadâret mührünü Belgrad'da alan Murad Paşa İstanbul'a dönerek Anadolu'daki Celâlîler'e karşı hazırlık yapmaya başladı. İlk hedefi Suriye bölgesinde isyan eden Canbolatoğlu Ali Paşa oldu.

Rebûlevvel 1016'da (Temmuz 1607) harekete geçen Murad Paşa geçtiği bölgelerdeki irili ufaklı âsileri ortadan kaldıracak ilerlemeye başladı. Adapazarı civarında eşkıyalık yapan Parmaksız lakaplı şahsı ve etrafındakileri dağıtması ilk faaliyeti olarak gösterilir (Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi, s. 395). Bursa ve havalisini tehdit eden Kalenderoğlu'na Ankara sancak beyliğini vererek Orta Anadolu'yu sükûna kavuşturup arkasını emniyete aldı ve Konya, Lârende, İçel, Adana üzerinden Canbolatoğlu üzerine yürüdü. Konya'ya ulaştıktan sonra eski Celâlî Saraçoğlu'nu, Adana yöresinde faaliyet gösterip Canbolatoğlu ile ittifak halinde olan Cemşid'i ve daha başka âsi gruplarını ortadan kaldırdı. Canbolatoğlu'nun Bakras Boğazı'nda mevzilenecek kendini beklediğini öğrenen Murad Paşa, eski bir Celâlî olan Maraş Beylerbeyi Zülfikar Paşa'nın da orduya katılmasından sonra uzun bir yoldan dolaşmak suretiyle İskenderun havalisindeki Beylan (Belen) Boğazı'ndan geçerek Oruç ovasına indi. Çatışmalar 2 Receb 1016 (23 Ekim 1607) günü başlamakla birlikte esas savaş ertesi günü cereyan etti. Murad Paşa, Lübnanlı Dürzî lideri Ma'noğlu Fahreddin ile birlikte hareket eden Canbolatoğlu'nun kuvvetlerini bozguna uğrattı. Lübnan Emîri Ma'noğlu Fahreddin ile Dürzî kabileleri firar ettiler. Canbolatoğlu ise önce Kilis'e, oradan Halep'e gitti. Burada tutunamayacağını anlayınca az sayıda maiyetiyle birlikte İstanbul'a gelerek padişaha sığındı. Murad Paşa, Canbolatoğlu'nun kaçan kuvvetlerini takip ve imha ederek Halep'e girdi ve kışı burada geçirdi.

Murad Paşa daha sonra, kendisine Ankara sancak beyliği verilen, fakat şehre sokulmayınca burayı kuşatan ve üzerine gönderilen Tekeli Mehmed Paşa'yı bozguna uğratan, ardından da Bursa ve yöresini yağmalayan Kalenderoğlu üzerine yü-